

PETER FORBATH, "HET WOUD DER SCHADUWEN",

Bosch & Keuning, Baarn, s.d.

*Oorspronkelijke titel: "The Last Hero",
Simon & Schuster, New York, 1988,
vertaald door Annet Mons.*

1. Inhoud.

We schrijven 1885, Zuid-Soedan. Het Britse garnizoen dat er de koloniale macht van het onmetelijke imperium moet bestendigen, wordt vermorzeld door de troepen van Ahmed ben Mohammed, bijgenaamd de "Mahdi", d.w.z. de uitverkorene. Kartoem wordt ingenomen en generaal Gordon ter dood gebracht.

Twee jaar later meldt een boodschapper uit de binnenlanden van Afrika dat nog niet alles verloren is: de provincie Equatoria, in het zuiden van Soedan, biedt nog weerstand onder leiding van de enigmatische Emin Pasja - alias Eduard Schnitzer - die hulp van de Britten hoopt te ontvangen.

Henry Morton Stanley organiseert in allerijl de "Emin Pasja Reddingsexpeditie" en vertrekt vanuit Banana naar Wadelai, dwars door Centraal-Afrika. De expeditie redt Emin Pasja en op haar terugtocht doorkruist ze gans Oost-Afrika met als eindbestemming Bagamoyo en Zanzibar.

2. De Auteur.

Op de achterflap van het boek lezen we: "Peter Forbath is buitenlands correspondent geweest gedurende twintig jaar, waarvan de laatste tien jaar voor Time. Hij heeft de research en de produktie verzorgd van vele t.v.-documentaires. Forbath heeft gewoond in Oost- en West-Europa, Azië, het Midden-Oosten en Afrika".

Van een degelijk research-werk i.v.m. zijn boek is er geen sprake! We vinden er alle clichématige ingrediënten in terug, die eigen zijn aan het genre en die ons doen denken aan de literaire produktie - de koloniale roman - van de eerste helft van deze eeuw.

Forbath heeft o.i. de gelegenheid gemist om een groots epos te schrijven over deze bladzijde van de 19de eeuwse geschiedenis. Indien hij zich maar enigszins degelijk had gedocumenteerd - we denken vooral aan de etnografie - dan had zijn roman

een boeiend en meeslepend relaas kunnen worden. De ten tonele gevoerde etnische groepen en bepaalde cultuuruitingen komen regelrecht uit Tarzanverhalen en horen dus thuis in fabelenland. Forbath geraakt niet verder dan een paar clichématige beschrijvingen, waar etnografie en pseudo-etnografie elkaar kruisen. Racistische uitlatingen zijn eveneens niet vreemd.

3. Kritieken.

Het doorworstelen van de 796 bladzijden werd door recensent als traumatischer ervaren dan de eigenlijke tocht Banana-Bagamoyo via Wadelai...

Deze slaapverwekkende roman vertelt ons de peripetieën van Stanley, zijn companen, de duizend dragers en tweehonderd soldaten die dwars door Afrika trekken om Emin Pasja te redden uit de handen van de Mahdi.

Als er iemand over Afrika schrijft, is het altijd interessant te vernemen wat hij over dat continent en zijn bewoners weet, hoe hij erover schrijft en of dat wel allemaal met de realiteit klopt.

Voor deze boekbespreking hebben we drie thema's gekozen: een paar algemeenheden, de pseudo-etnografie en de taalkundige fouten in het Kiswahili.

3.1. Algemeenheden.

In de meeste passages is de seksualiteit tussen blank en zwart meestal latent aanwezig. De lezer kan zich rijkelijk verbeelden wat er zich in de harems van de gearabiseerde ivoor- en slavenhandelaars had kunnen afspelen. Frappant zijn natuurlijk de odaliskken die Tippo Tip midden in het oerwoud onderhoudt: meisjes met een lichte huidskleur zoals Nubische en Abessijnse meisjes. Als we de auteur mogen geloven zou er zelfs een Kirgisisch meisje aanwezig zijn!

De beschrijving van de paleizen van Tippo Tip komt regelrecht uit de "verhalen van 1001 Nacht"! Het oosters aandoende Zanzibar van toen wordt getransfereerd naar de oerwouden van het huidige Zaïre.

Na een telefonisch gesprek met een zoöloog van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika bestaan er géén kraanvogels in Neder-Zaïre en géén neushoorns in het Itoeri-woud zoals de auteur beweert.

Een enkele keer wordt beweerd dat de Afrikanen kakkerlakken eten.

Emin Pasja's regio wordt natuurlijk beschreven als de voorpost van de "beschaving". De Mahdi daarentegen is een "charismatische, wrede en tirannieke moslim". Zijn troepen, door de auteur "derwisjen" genoemd, zijn uitermate bloeddorstig.

De auteur, of is het de vertaalster, heeft het telkens over de "Force République" (de koloniale weermacht) i.p.v. de Force Publique.

Tanganyika en Kinshasa zijn telkens foutief geschreven, behalve op de kaart.

De auteur beweert dat de bijnaam "Tippo Tip" het geluid nabootst van geweren. In werkelijkheid was het omdat de man een faciale tic had.

De mythe over de moeraskoorts blijkt hier nog eens consistent weergegeven: "Er was een moeras (...) waarbij de mannen en ezels tot hun nek in de stinkende malariadrab terechtkwamen". Anno 1988 zou men toch beter moeten weten!

Tenslotte, de Baburu en Babukwa zijn onbestaande etnische groepen. Misschien waren het namen van chefs, lineages of plaatsen die Stanley en C^o verwarden met etnische groepen.

3.2. Pseudo-etnografie.

De Haussa soldaten van Stanley gaan in de roman door als "Houssa". De andere Soedanese troepen worden gevormd door Dinka, Nuer, Bari "en dergelijke".

In Lado, een gehucht ergens op de Nijl, ontmoet de karavaan de Loor "een klein, gedrongen, ijverig, intelligent maar lelijk volk, dat bij wijze van versiering geitehaar door het haar vlecht".

Een eindje voor het Albert-meer, ontmoet de karavaan de "Watusi"! In de realiteit worden ze Abatutsi genoemd en komen niet voor in die regio van de Grote Meren. Een pseudo-etnologisch profiel mocht natuurlijk niet ontbreken, want deze mensen van Nilotische origine hebben sinds lang de fantasie van de Europeanen geprikkeld: " (...) een heel ander volk dan de Bantoenegers uit de oerwouden langs de Kongo, een nilotisch volk, verwant aan de Galla uit de koninkrijken rondom de meren in het noordoosten. Het waren afstammelingen van de oude Abessijnen, neven van de Zoeloes, en ze waren bijzonder lang - soms meer dan twee meter - slank en gespierd, met bijzondere fijne gelaatstreken: een scherpe adelaarsneus, welgevormde kleine mond, slanke hals, klein hoofd en de trotse houding van jagers, krijgers en herders. Ze waren gekleed in tunieken van prachtige gekleurde huiden en droegen speren, grote bogen en ovale schilden met punten in het midden, zoals

de schilden van de oude Grieken. Ze tooiden zich met armbanden van ivoor, kettingen van leeuwetanden, hoofdtooien van struisvogelveren en het verenkleed van adelaars en kwartels". Uit die passage blijkt dat de auteur in staat is tot het fabriceren van een etnografische potpourri. Hij verweeft bekend etnografisch materiaal met fictie. We krijgen de indruk dat de auteur de Abatutsi verwart met de Maasai van Kenya en Tanzania. In alle geval duikt hier de mythe van de superieure Hamiet opnieuw op! Volgens Forbath wonen de Abatutsi in dorpen. Dit is natuurlijk een nonsens met enverjure: zeker in Rwanda en Burundi waren dorpen onbekend; de families leefden in een kraal ergens op een heuvel.

Ook de Pygmeeën ontsnappen niet aan een beschrijving. Deze mensen van het Itoeri-woud zouden hutten bouwen van "takken en modder". Dit laatste materiaal komt echter nooit voor in de architectuur. Een Pygmeeman wordt als volgt beschreven: "Hij is hun toverdokter of opperhoofd of zoiets". Uit die zin blijkt hoe weinig de auteur geïnteresseerd is in de etnografische realiteit van deze mensen. Daar pygmeeën in benden leven en acephaal zijn, kan er nooit sprake zijn van een opperhoofd. Ook tovenarij komt zelden voor in deze maatschappij, in tegenstelling tot de hen omringende landbouwers. Tenslotte aarzelt de auteur niet om het volgende te schrijven: "De blanke wordt begeleid door de hele stam van pygmeeën"...

Forbath kan het niet laten om ons zelfs te vergasten op de pseudo-etnografie van een onbestaande etnische groep: de Basoko. Basoko is een plaatsnaam; de auteur had er goed aan gedaan enkele werken van J. Vansina te lezen. Inderdaad, de etnische groepen die in die regio leven staan in de etnografie bekend als de volken van de Itimbiri-Ngiri. Forbath beschrijft de Basoko als volgt: "De krijgers waren met rode oorlogsverf beschilderd en ze droegen hoofdtooien van huiden van wilde katten. Ze hadden botjes door hun neusgaten gestoken, hun oren waren grotesk uitgerekt door plukjes gras die in gaten langs de randen ervan waren gestoken". Verder is er een beschrijving van twee meisjes van de zgn. Basoko die door Stanley gevangen werden genomen: "Ze waren ouder dan de jongens, maar nog jong en hadden waarschijnlijk nog geen kinderen gebaard, te oordelen naar de figuur van hun lichaam, met kleine stevige borsten, gladde, ronde buiken en stevige dijbenen, die uit korte rokjes van palmbladeren uitkwamen. Hun kroezige haar was tot kort op hun schedel afgeknipt en hun gelaatstreken waren breed en plat, maar op een bepaalde manier toch knap. Hun huidskleur was een tint lichter dan die van de bevolking langs de Kongo en hun huid glom door de opgebrachte lagen vet". Wederom een mengsel van realiteit en fictie.

In de streek van Yambuya, een gehucht aan de Aruwimi-rivier, wordt de naamloze bevolking, maar die tot de Itimbiri-Ngiri behoort, als volgt beschreven: "Het

grootste gedeelte van de bevolking - korte, stevig gebouwde mensen die iets lichter van huidskleur waren dan die van meer stroomafwaarts, volslagen naakt op wat kettinkjes van krokodilletanden en rokjes van repen bladeren na - stond boven de helling te kijken, met speren en schilden in de hand". Dergelijke clichés zijn natuurlijk op gans Afrika toepasbaar. Bovendien is het op te merken dat er altijd een polarisatie van de huiskleur gevoerd wordt; de boodschap is duidelijk: hoe lichter de huidskleur, hoe humaner de bevolking!

De prauwen in de streek van de Aruwimi zouden hoge bewerkte boegen hebben. Verwart de auteur hier niet met de prauwen van Melanesische culturen?

Volgens Forbath zou het Maniema-woud krielen van de kannibalen. Uit de wetenschappelijke literatuur weten we hoe voorzichtig we moeten zijn met dat cultureel fenomeen! De Maniema, bekend in de etnografie als de Lese-Komo cultuurzone, wordt geassocieerd met één onbestaande etnische groep: de Maniema. Ze worden als volgt beschreven: "Het waren grote, gemene, lelijke kerels met kaalgeschoren hoofden, getatoeërde gezichten en verminkte lippen, kannibalen uit de donkere oerwouden".

Ook de streek van Kabinda wordt geassocieerd met een hele onbestaande etnische groep die volgens Forbath door het leven gaat als de "Kabinda's".

Het vaakst hebben de mensen geen etnische naam. Ze worden eenvoudig aangeduid als "kaffers" en "nikkers".

De entourage van de grote Teke-chef, Ngaliema, wordt door Forbaths pen niet gespaard: "Duizenden krijgers gingen hem vooraf - grote, soepel gebouwde, blauwzwarte bruten van kerels, met gezichten vol woeste littekens en naakte bovenlijven, die half wit en half oranje waren geschilderd. Ze droegen rokjes van gras, hun haar was gevlochten en ze hadden pijlen en bogen bij zich". De kledij van Ngaliema zelf wordt ironisch als volgt beschreven: "Hij was minstens een meter vijfennegentig lang, met een borst en schouders als van een mammoet, een enorme ton van een buik en benen als pilaren. En al dat gigantische, blauwzwarte vlees was naakt, op een lendendoekje na. Hij droeg geen veren, huiden, sieraden of fetisjen en zijn lichaam was niet beschilderd (...). Op zijn hoofd droeg hij, als kroon, het halve lijf van een krokodil, met de bek open (...). Spottend, of misschien als gebaar van primitieve hoffelijkheid, deed Ngaliema Stanley na, door eveneens zijn benen wijd uiteen neer te planten".

De Wanyamwezi, die eigenlijk niet Zanzibar bewonen zoals de auteur beweert, worden beschreven als islamieten van "gemengd ras", die door de eeuwen heen door de Arabieren naar de kust werden gebracht. Zonder blozen beweert Forbath

dat ze beter zijn dan de andere Afrikanen door het feit dat ze Arabisch bloed in de aderen hebben. We vernemen ook dat ze "sterk, intelligent en vredelievend" zijn.

Ergens in het Itoeri-woud duiken plotseling ook de "Washenzi" tevoorschijn. Niet verwittigde lezers zouden kunnen denken dat het hier om een etnische groep gaat. In feite is het een zelfstandig naamwoord in het Kiswahili en betekent de "ongeciviliseerden" t.o.v. van de gearabiseerden die zich Wangwana noemden, d.w.z. de geciviliseerden (het Kiswahili van Zaïre wordt trouwens Kingwana genoemd).

In deze roman wordt er een aantal keer verwezen naar de "spreekende trommen". Nergens echter valt er een goede uitleg van seintromtaal te bespeuren. Blijkbaar verstaat de auteur niets van dat fenomeen, omdat hij ook niets snapt van de tonologie van de Afrikaanse talen.

3.3. Het Kiswahili.

Doorheen de roman gebruikt de auteur een aantal zinnen in het Kiswahili, teneinde de interactie tussen de protagonisten als authentieker te doen overkomen. O.i. had hij die zinnen beter achterwege gelaten, want wie Kiswahili spreekt ergert zich aan de kolossale fouten.

Het is echter zeer eigenaardig dat er op sommige plaatsen het mooiste Kiswahili - Kiunguja eigenlijk - staat afgedrukt; op andere plaatsen doet de taal denken aan het slechtste Kingwana dat de Europeanen konden uitkramen in Zaïre. Daardoor toont Forbath eigenlijk aan dat hij niets begrijpt van de structuur van de Bantu-talen. Het systeem van de prefixen is hem totaal onbekend.

De auteur heeft het bv. over "de Buganda et de Bunyoro", maar bedoeld eigenlijk de inwoners van die koninkrijken, m.a.w. de Baganda en Banyoro.

Indien het Kiswahili nog enigszins als taal wordt aangezien, dan spreken de leden van de meeste etnische groepen alleen maar een "dialect".

Wij geven hier een kort overzicht van de tekorten in het Kiswahili:

- Yuko Bula Matari i.p.v. "Iko Bula Matari" (het is Bula Matari).

- Waarom telkens "pagazis" in italic plaatsen met een s als meervoud, als men weet dat het meervoud van het woord drager wapagazi is (enk. mpagazi). Daarentegen zet de auteur "askaris" nooit in italic, alsof het geen Kiswahili was, maar toch

telkens weer met een s om de meervoudsvorm aan te duiden. Askari, soldaat, is onveranderlijk.

- Het foneem u (oe uitgesproken) varieert nogal eens door het boek: "Zoeloe" en "Buganda".

- Lazima naenda i.p.v. "Lazima niende" (ik moet nu gaan).

- Vikoi i.p.v. "kikois" (speciaal kledingsstuk).

- De prefixen die in het enkelvoud zouden moeten staan, worden steeds in het meervoud gelaten: "Stanley liet de oude Wanyamwezi los". Eigenlijk moet het Mnyamwezi zijn.

- Wazungu i.p.v. "Wasungu" (de blanken). Veelal plaatst de auteur, uit onwetendheid, een dubbele meervoud: de "Wanyamwezi's".

- Hii meli, bwana i.p.v. "Yeye meli, bwana" (dit is de boot, mijnheer).

- Asante i.p.v. "Ahsante" (dank u).

- Wapi. Tunaenda wapi i.p.v. "Wopi. Tunakwanda wopi" (Waar. Waar gaan we naartoe).

- Baraza i.p.v. "Barazan" (ontvangstruimte).

- Funga mlango i.p.v. "Nifunge mlango" (doe de deur dicht; het is een imperatief. Nifunge mlango zou juist zijn indien de vertaling als volgt luidde: zal ik de deur sluiten).

- Nafahamu i.p.v. "fahamu" (ik begrijp het).

- Enda nyumba i.p.v. "Nenda nyamba" (ga naar huis).

- Kiongozi i.p.v. "Kirangozi" (gids).

- Ngoja kidogo i.p.v. "Ngoja kidoga" (wacht een beetje).

- Sikilizia i.p.v. "Sikilizio" (luister).

- "Posho" wordt beschreven als een kleverig papje. Eigenlijk betekent het een rantsoen.
- Nimefuraha kuonana nawe i.p.v. "Nimefurahi kuonana nawe" (ik ben blij kennis met U te maken).
- Mtama i.p.v. "M'tama" (sorghum).
- Kule ni nini i.p.v. "Kile ni nini" (wat is er ginds).
- Al is "Rafiki" (vriend) meestal onveranderlijk, het meervoud kan soms Marafiki zijn; echter nooit "Warafiki".

Bespreking door :

Patrick WYMEERSCH
College voor de Ontwikkelingslanden (RUCA)
Middelheimlaan 1
2020 Antwerpen.